

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Шевчук В.М.

*професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8058-3071>*

В умовах сьогодення нормативно-правовому регулюванню судово-експертної діяльності на сучасному етапі притаманні окремі прогалини та недоліки, наявність яких не сприяє повноцінному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку. Така ситуація потребує невідкладного вирішення, зважаючи на особливу роль судово-експертної діяльності у контексті проведення судової реформи. Останнім часом постала нагальна потреба у системному удосконаленні законодавства у сфері судово-експертної діяльності. Виникла необхідність розроблення та прийняття відповідного Закону про судово-експертну діяльність, який має бути *якісним* та *ефективним*, суттєво вплинув би на удосконалення інституту судової експертизи у контексті судової реформи.

Нормативно-правове забезпечення у цій сфері передбачає підготовку проектів нормативно-правових актів, комплексних програм, концепцій. Нині наукова спільнота та експерти-практики очікують прийняття базового Закону України про судово-експертну діяльність в Україні задля створення умов для належного та ефективного експертного забезпечення правосуддя, надання можливості судовим експертам державних установ, так і приватним, працювати чесно, прозоро та в умовах професійної конкуренції з урахуванням національних особливостей та міжнародних стандартів.

Разом із тим, на наш погляд, однією з найбільш визначальних та фундаментальних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності, пов'язаних з реалізацією принципу чіткої правової визначеності, є проблема якості та ефективності розроблюваного Закону. Розроблення такого законопроекту має здійснюватися на певному методологічному підґрунті. Цьому твердженню повною мірою відповідає й сучасний стан та розвиток судової експертології та криміналістики в умовах сьогодення. При цьому особливої значимості набуває комплексний підхід до реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя.

Варто зауважити, що у системі забезпечення судово-експертної діяльності важливе значення відіграють різні напрями, які впливають на якість та ефективність такої діяльності: науково-теоретичне, організаційно-управлінське, кадрове, методичне, матеріально-технічне, інформаційне, фінансове, у тому

числі й нормативно-правове забезпечення. Слід зазначити, що тільки реалізація комплексного підходу до проблем забезпечення судово-експертної діяльності може гарантувати успішність та результативність такої діяльності. Тому при розробці Закону України про судово-експертну діяльність (далі – Закон) важливого значення набуває комплексний підхід, який би враховував усі напрями такої діяльності та сформував нову парадигму принципів роботи судових експертів.

Крім цього, поряд із цим необхідний комплексний підхід щодо розв'язання питань однозначного термінологічного визначення понятійного апарату інституту судової експертизи, а також систематизації та конкретизації прав і обов'язків судового експерта, що характеризують його процесуальний статус як учасника відповідного процесу, так і правовий статус експерта як посадової особи державної спеціалізованої установи судових експертиз та професійного судового експерта, що не є працівником такої установи. Важливо на законодавчому рівні забезпечити рівноправність судових експертів державних і приватних судово-експертних установ, що дозволить на практиці запровадити конкуренцію на цьому ринку і буде гарантувати принцип змагальності судового процесу.

На наш погляд, першочерговим завданням для вирішення проблем реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя є розроблення *Концепції базового Закону України про судово-експертну діяльність*, яка визначатиме понятійний апарат, принципи судово-експертної діяльності, структура судово-експертних установ, питання організації діяльності судово-експертних установ і судових експертів, їх правовий статус та повноваження, системний підхід у процесі підготовки та атестації державних і приватних судових експертів, створення самоврядної організації судових експертів, відповідальність за втручання у діяльність судового експерта, гарантії діяльності судових експертів та ін. Існує нагальна потреба в однозначному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону «Про експертне забезпечення правосуддя».

Серед методологічних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-слідчої діяльності та розробки проекту такого Закону особливої значимості набувають такі його властивості (параметри) як якість та ефективність. При цьому *категорія «якість Закону»* є досить широкою за обсягом і включає в себе з точки зору його змісту різні сторони та аспекти, що відображають його сутність та особливості. Але в усіх випадках ця категорія завжди вказує на позитивну властивість Закону – його придатність, необхідність та корисність, що обумовлює в кінцевому рахунку його доцільність і ефективність у досягненні завдань цього Закону, зокрема, належного, ефективного та якісного правового забезпечення судово-експертної діяльності. Метою такого Закону є удосконалення регулювання судово-експертної діяльності на законодавчому рівні та створення умов для належного й ефективного експертного забезпечення правосуддя.

Поняття «точність норм Закону», як і поняття «точність», що широко використовується у теорії пізнання (у філософії), включає в себе гносеологічний, логічний, лінгвістичний і прагматичний аспекти (рівні). У своєму поєднанні вони можуть свідчити про точність (або навпаки про неточність) правових норм і, відповідно, про ступінь досконалості Закону як об'єктивну характеристику його якості. У свою чергу, ці показники та вимоги досить суттєво впливають на техніку законотворення і на вирішення низки важливих проблем у законотворенні, у тому числі й при розробленні та вдосконаленні законодавства про експертне забезпечення правосуддя.

Порівняльний аналіз чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, та запропонованих на сьогодні низки законопроектів свідчить про те, що вищезазначені вимоги щодо точності та ефективності правових норм законодавства про експертне забезпечення правосуддя не завжди дотримуються, а в більшості випадків суттєво порушуються. Так, нерідко терміни, за допомогою яких описуються окремі поняття, мають певні хиби і можуть тлумачитися неоднозначно. Наприклад, Проект Закону No 8223 «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів» від 03.04.2018 містять низку положень, які протирічать один одному, в межах одного законопроекту. Зокрема, в ч. 3 ст. 1 Проекту No 8223 міститься визначення терміну «експерт» («експерт - особа, якій відповідно до вимог чинного законодавства доручено проведення судової експертизи»), а в ч. 16 тієї ж статті надано інше визначення того самого терміну («судовий експерт – особа, яка відповідає встановленим цим законом та іншими нормативно-правовими актами вимогам, пройшла спеціальну професійну підготовку, здала кваліфікаційний іспит та внесена до Єдиного реєстру судових експертів України»). Тобто, в ч. 3 ст. 1 Проекту No 8223 законотворці запропонували особам, які мають спеціальні знання, вільний доступ до професії експерта, а в ч. 16 тієї ж статті обмежили доступ до професії експерта особам, які не пройшли спеціальну професійну підготовку, не здали кваліфікаційний іспит та не внесені до Єдиного реєстру судових експертів України. Такі ж проблеми є у Проекті Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури проведення експертиз No 8249 від 06.04.2018, що потребує ретельного аналізу.

У законопроектах та у чинному законодавстві нерідко поряд з формально визначеними поняттями застосовуються доволі часто й оціночні поняття. Обсяг та зміст таких понять розкриваються і уточнюються лише по відношенню до конкретного факту, внаслідок оціночно-пізнавальної діяльності суб'єкта, який застосовує норму права. Причому в основі висновку про відповідність конкретного факту даному оціночному поняттю лежить не тільки урахування обставин (фактів) об'єктивного характеру, але певною мірою і внутрішнє переконання (розсуд) особи, яка застосовує закон, внутрішнє переконання слідчого, суді та ін. Тому включення оціночних понять у норми Закону України «Про експертне забезпечення правосуддя» ускладнює їх розуміння і

застосування, і отже, має бути обмежене.

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку судової експертології та криміналістики щодо єдиного визначення та конкретизації понять, які вживаються у даній галузі, існує нагальна потреба в однозначному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону. Потребують систематизації та конкретизації права і обов'язки судового експерта, що характеризують його процесуальний статус як учасника відповідного процесу, так і правовий статус експерта як посадової особи державної спеціалізованої установи судових експертиз та професійного судового експерта, що не є працівником такої установи.

З часу прийняття Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 року пройшло майже 26 років. Практика його застосування показала з одного боку, важливість встановлених ним положень, з іншого – недосконалість та необхідність удосконалення, що зумовило необхідність внесення суттєвих змін (вересень 2004 р.) були внесені істотні зміни, які позитивно позначилися на практиці його застосування. Найменування та зміст чинного Закону не відповідає вимогам гносеологічним, логічним, лінгвістичним та прагматичним. У преамбулі Закону зазначено: «Цей закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності ...», хоча його назва – «Про судову експертизу». Зрозуміло, що різниця у поняттях «судова експертиза» і «судово-експертна діяльність» досить суттєві, тому Закон повинен мати назву «Про судово-експертну діяльність» або «Про експертне забезпечення правосуддя».

У загальних положеннях Закону потрібно обов'язково роз'яснити зміст основних термінів, що складають основу судово-експертної діяльності. Обов'язковим є роз'яснення термінів: «спеціальні знання», «судово-експертна діяльність», «державна судово-експертна діяльність», «судова експертиза». Також, на нашу думку, потрібно надати визначення понять: «судово-експертний заклад»; «керівник судово-експертного закладу»; «предмет, об'єкти судової експертизи»; «одноособова», «комісійна», «комплексна», «первинна», «повторна», «додаткова» експертизи; «зразки для дослідження». Визначення термінів не повинно дублюватися з КПК України та іншими законодавчими актами.

Крім цього, одним із напрямів удосконалення законодавчо-нормативної бази щодо регулювання судово-експертної діяльності в Україні є конкретизація норм щодо міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи, а саме: правил проведення різних видів судових експертиз за дорученням відповідного органу (особи) іншої країни, порядку залучення іноземних фахівців до спільного проведення експертиз, напрямів міжнародної наукової співпраці у сфері судової експертизи та ін.

Для удосконалення організації судово-експертної діяльності важливого значення набуває необхідність визначення оптимального навантаження на експерта, адже спостерігається постійне збільшення навантаження судових

експертів при незмінному підході до штатного розпису. Необхідно також закріпити «рівність сторін» (обвинувачення і захисту) у кримінальному провадженні, повернути їм право самостійно залучати обраного ними найбільш кваліфікованого експерта, у тому числі й приватного, та легалізувати в кримінальному процесі проведення альтернативних експертиз, у тому числі криміналістичних. Це наблизить законодавство України до законодавства країн-членів Євросоюзу, дозволить реалізувати принцип змагальності сторін у судочинстві, сприятиме підвищенню якості та наукового рівня експертних висновків в конкурентних умовах.

Таким чином, в умовах сьогодення перспективи судової реформи у значній мірі залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. Насьогодні цей напрямок потребує удосконалення та реформування з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних досягнень науки та техніки у цій царині знань.

**Київський університет права
Національної академії наук України**

Донецький державний університет управління

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ І КРИМІНАЛІСТИКИ»**

27 лютого 2020 р.

Київ – 2020

УДК 343.98
ББК67.5(4Укр)+67.412.1(4Укр)
З-41

Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27 лютого 2020 року).
З-41 Київ-Маріуполь, 2020. 328 с.

Публікується за матеріалами III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики», яка відбулася у м. Києві 27 лютого 2020 року.

У матеріалах конференції висвітлено широкий спектр питань, пов'язаних із актуальними проблемами теорії і практики судової експертизи та криміналістики. На основі аналізу вітчизняного та міжнародного досвіду розглянуто шляхи вирішення завдань сьогодення у згаданих галузях, надано обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Матеріали конференції адресовано вченим, практикам, працівникам експертних установ, правоохоронних та судових органів, аспірантам, слухачам магістратури, студентам та курсантам вищих навчальних закладів, а також усім, хто цікавиться проблемами теорії та практики судової експертизи і криміналістики.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

УДК 343.98
ББК67.5(4Укр)+67.412.1(4Укр)
© Київський університет права Національної академії наук України
Донецький державний університет управління

Стаднійчук Л.В., Сараїн В.Ф. <i>Особливості визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва</i>	275
Суржик В.Г., Гарига М.М. <i>Судова експертиза при адміністративних правопорушеннях</i>	279
Тарасевич Т.Ю. <i>Особливості використання окремих видів спеціальних знань при розслідуванні злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги</i>	283
Тутецька Н.В. <i>Деякі аспекти дослідження пошкоджених документів</i>	285
Хомутенко В.П., Світлоока В.Ф., Мотигін Д.В. <i>Спосіб кримінальної легалізації транспортних засобів з використанням офіційних бланків свідоцтв про реєстрацію ПК «України»: Проблематика та практика</i>	289
Чашницька Т.Г. <i>Проблемні питання ідентифікації особи за матеріалами відеозапису</i>	292
Шебалков І.Л. <i>Деякі проблемні аспекти що виникають під час проведення військових експертних досліджень</i>	295
Шевчук В.М. <i>Проблеми удосконалення інституту судової експертизи у сучасних умовах судової реформи в Україні</i>	299
Шклярук О.В., Хом'як М.Б. <i>Сучасний стан і перспективи розвитку судової експертизи в Україні</i>	303
Шминдюк Ю.А. <i>До питання переобладнання фар головного світла шляхом встановлення світлодіодних джерел світла</i>	306
Юнацький О.В. <i>Підготовка та призначення окремих судових експертиз при розслідуванні економічних злочинів у галузі підприємницької діяльності</i>	309
Юсупов В.В. <i>Дослідження криміналістичних знань як напрям наукової школи професорки Ніни Іванівни Клименко</i>	313